

ԱՌԵՏԱԲԵՐ

«Ա.Ղ.Ս. ԵՍ ԶԵՁԻ ՄԵՐ՝ ՈՒՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԵՍԵՐԱՆ ԿՈՒՏԱՄ» : ՂՈՒԿ. Բ. 10

ՀԱՏՈՐ 30.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6. 1875.

ԹԻՒ 40

ԲՈՎՍՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Ես անոնց համար կ'աղաչեմ» — ձմարիտ քարոզուիլն : — Հոգևորապէս յառաջ երթալ ինչպէս կարելի է : — Պրագիլիս : — Բուսիս կեդրոնական Ասիոյ մէջ : — Տենդի ծառ : — Պատ. Զամուրճեան հրէ կը փախչի : — Պրուսայէն նամակ մը : — Քաղաքական լուրեր :

«ԵՍ ԱՆՈՆՅ ՀԱՄԱՐ Կ'ԱՂԱԶԵՄ»

Յ.Ֆ. Ժ. 9

«ԲՈՒ անունովդ պահէ անոնք որ դուռն ինծի տուիր» (Յովհ. Ժ. 11) :

«Որպէս զի մէկ ըլլան, ինտոր որ մենք մէկ ենք» (Անդ. 11) :

«Որ իմ ուրախութիւնս իրենց անձերուն մէջ կատարեալ ունենան» (Անդ. 13) :

«Զեմ աղաչեիր որ անոնք աշխարհէն վերցնես. հապա որ անոնք չարէն պահես» (Անդ. 15) :

«Մըքէ անոնք քու ճշմարտութիւնովդ. քու խօսքդ ճշմարտութիւն է» (Անդ. 17) :

«Որ իրենք կատարեալ ըլլան միութեան մէջ» (Անդ. 23) :

«Որ ուր որ ես եմ, անոնք ալ իմ հետս ըլլան» (Անդ. 24) :

«Որպէս զի տեսնեն իմ փառքս» (Անդ. 24) :

«Որ ան սէրը սրով դուռն զիս սիրեցիր, անոնց մէջը ըլլայ, ու ես ալ անոնց մէջը» (Անդ. 26) :

ՈՒ Աստուծոյ, Փրկչի սիրոյ համար ինծի հետ անոր աղբիւրն համայն է. վարդաբ :

ՃԵՄԱՐԻՏ ԲԱՐՈՁՈՒԹԻՒՆ

Լոնտոնի երեւելի քարոզիչը, միադէր Սթրոնգըն, մօտերս ըսաւ թէ, ըստ իւր կարծեաց, Աւետարանի քարոզութեան երբեմն ազդեցութիւն չընեալուն պատճառը սա է որ քարոզիչները բոլոր սրտով ընդունած չեն ճշմարտութիւնները զորս կը քարոզեն :

Ի հաստատութիւն այս կարծեաց կրնայ ըսուիլ թէ միադէր Սթրոնգընի քարոզները զարմանալի կերպով աղ-

դու և արդիւնաւոր եղած են, վասն զի այս անձը հաստատապէս համոզուած է ճշմարտութեանց զորս կը քարոզէ : Նոյն բանը կրնայ ճշմարտապէս ըսուիլ բոլոր մեծամեծ քարոզչաց և քարեկարգչաց համար : «Զեր հաւատքին պէս ըլլայ ձեզի» : Այս խօսքը ճշմարտութիւն մըն է զոր ամէն քարոզիչ իր սրտին մէջ քանդակելու է : Քարոզ մը շարագրուելով միայն ճշմարտ քարոզ չըլլար, այլ պէտք է որ քարոզիչն Աստուծոյ սրոված ըլլայ ինչ որ կը քարոզէ, հաստատ հաւատայ քարոզուած ճշմարտութեան, և քարոզը դայ բուն քարոզիչն սրտէն : «Հաւատացի, անոր համար խօսեցայ» : Ամէն արդիւնաւոր քարոզիչ փորձով դիտէ այս բանը : Զփրիստոս քարոզելու մի միայն և բուն պատճառն ըլլալու է քարոզչին հաւատքն ի Քրիստոս :

ՀՈԳԵԻՈՐԱՊԷՍ ՅԱՌԱՋ ԵՐԹԱԼ ԻՆՁՊԷՍ ԿԱՐԵԼԻ Է

Իմաստուն քարոզիչ մը հետեւեալ օգտակար դիտողութիւնը կ'ընէ այս կարեւոր նիւթին վրայ :

Քրիստոնեայք ընդ հանրապէս կը զգան որ աճելու են շնորհաց մէջ, կը յուսան թէ իրենց մեռնելէն առաջ երկնից համար աւելի յարմար պիտի ըլլան քան որչափ են : Անոնց առանձին աղօթքի և հրապարակական պաշտօնի յաճախելը, Քրիստոնեական պատուիրանները պահելը, և շնորհաց փշոյ կոչուած բաներն առ հասարակ ի կիր առնուլը սա նպատակաւ է, որ յառաջ երթան կամ լաւագոյն ըլլան, և աւելի սերտ կապաւորութիւն ունենան Աստուծոյ հետ : Հոգևորապէս յառաջ երթալու այս փափաքը եկեղեցւոյ անդամներուն միայն յատուկ չէ, այլ գեւա կրօնական փորձառուութեան զուրկ եղողներէն ալ շատեր ունին նոյն փափաքը : Բայց թէ եկեղեցւոյ անդամք և թէ անոնք որ չեն տակաւին եկեղեցւոյ անդամ, կը խոստովանին որ մինչև ցարդ չկըր-

ցան իրենց այն փափաքին հասնիլ, կամ գէթ չկրցան իրենց խիղճը հանդարտեցնելու չափ հասնիլ :

Հիմա խնդիրը սա է թէ այսպէս փափաքուած հոգևոր զարգացման չհասնուելուն պատճառը ո՞չ ապաքէն սա է որ այն բանին ձեռնարկուած է շնորհաբար, ոչ թէ ծանաոր կերպով : Բարեկամ, ինչպէս որ պարտեղիդ գէշ խոտերը մէկիկ մէկիկ կը խլես, մեղքերդ ալ այնպէս կը խլես, թէ զանոնք ընդհանրապէս քիստակար կը համարիս քեզի և կ'ուղես անոնցմէ ազատիլ առանց ունենալու բաւական քաջութիւն զանոնք մի առ մի խլելու : Սուրբ ըլլալ միայն մտքիդ մէջ կը խորհիս, թէ իրօք կը ջանաս սրբութեան հասնիլ մասնաւոր մեղքերդ խլելով, և մասնաւոր առաքինութիւններ և շնորհաց միջոցներ դործագրելով մի առ մի որչափ որ կարող ես : Համառօտ ըսենք, կը ջանաս բլուրներ սահաւ առ սահաւ վերցունել բահիւ, թէ, ինչպէս Մէհմէտ ըրաւ, բլրոյն հրամայելով թէ «Վերցիր» :

Արդ յայտնի է թէ խաբուիլ է կարծել թէ բոլոր մեղքերդ միանգամայն բնաջինջ կրնան ըլլալ, մինչդուռ կամք չունիս զանոնք մէկիկ մէկիկ ջնջելու : Ինչ է դարձը կամ սուրբ ըլլալը, եթէ ոչ մեր շարութիւնները թողուլ : Արդ, եթէ դուռ կամք չունիս արմատաքի խլել նետել քեզի ազատութիւնը, առուտուրի մէջ խաբդախութիւնը, ապականիչ հեշտութիւնները, նախանձը, չարակամութիւնը, ատելութիւնը կամ ուրիշ ասոնց նման չար կիրքեր և ունակութիւններ, ինչպէս կրնաս յուսալ թէ երբեք մաքրուելով անոնցմէ սուրբ պիտի ըլլաս : Դարձ, վերադառնալով, սուրբ ըլլալ, խօսքերուն նշանակած մեծ փոփոխութեան վրայ քու դադարեալ բոլորովին սխալ է, եթէ կը յուսաս հասնիլ այն փոփոխութեան ուրիշ կերպով, ոչ թէ մեղքերդ հրաժարելով իսկոյն, երբ կը նշմարես զանոնք :

ՊՐԱԳՆԻԿԱ

Պրագնիկա ամենէն կարեւոր երկիրն է Հարաւային Ամերիկայի մէջ, մեծատարած և պատուական բերքերով տուած, և բնակիչը տասը միլիոնի չափ է։ Այժմու կայսրը լուսաւորեալ և հայրենասէր է։ Եթէ ժամանակին նշաններէն կրնանք դատել, կրնայ Ամերիկայի լրագիր մը, Պրագնիկոյ մէջ բարոյական և կրօնական մեծ վերանորոգութիւն մը գործուելու վրայ է։ Իբր 300 տարիէ ի վեր ասպարէզը բոլորովին կաթոլիկ եկեղեցւոյն էր։ Բայց արդի սերունդը խնդրով դուռ ուր այս եկեղեցին ոչ միայն անկարող եղաւ բարեփոխել և բարձրացնել մարդկային ընկերութիւնը, այլ և սուղեց զայն ազգայնութեան և վատթարութեան անդունդը։ Հանճարեղ մարդոց մեծ մասն հիմա ոչ միայն կ'ընդունի թէ այս այսպէս է, այլ և պատրաստ է նետել իրմէ կրօնք մը որ կը կուրացնէ և կ'ապականէ։ Քահանայք հոն գրեթէ ընդհանուր կը պարտաւորին իրեն ամենատեղէն և ամենազեղծ մարդիկ, և իրենց վատթարութիւնն այնպէս գիտեն որ համարձակութիւն չունին զիրենք պաշտպանելու։ Երբեմն ծեծ անգամ կ'ուտեն փողոցներու մէջ անհամեստ կերպով վարուելով, և անոնց պաշտպանութիւն ընող չի գտնուիր։ Բարայի և Բէրնամպուդոյի եպիսկոպոստներ մօտերս չորեքամեայ բանտարկութեան դատապարտուեցան ի Ռիոյ Եանէիրոյ, և արդէն կը կրեն իրենց պատիժը, և ժողովուրդը ահաբեկութիւն յայտնած չէ կառավարութեան այս վճռոյն դէմ։ Կայսերական հրովարտակ մը ելաւ մօտերս ճիզուրիթ կոչուած միաձուռն երկրէն արտոնելու, և անոնց բաւական մէկ մասն արդէն ելած է երկրէն։ Լրագիրը անողոքելի խտրութեամբ կը հրատարակեն քահանայից անբարոյականութիւնները և վատ գործերը, և հարկւրաւոր ընտանիք, թէ և կը դաւանին կաթոլիկութիւնը, երբէք չեն երթար խոստովանելու, ոչալ կրօնական պաշտամանց ներկայ կը դանուին։ Երկրին մէջ բոլոր վանքերը և կուսանոցները յարքունիս գրաւուեցան։ Եկեղեցիին կառավարութեան բաժնելու խնդրոյն վրայ պիտի խօսուի ազգային ժողովին մէջ որ այս անգամ պիտի բացուի, և շատ շատ երկու կամ երեք տարիէն կաթոլիկ եկեղեցիին սյուս կառավարութեան հետ պաշտօնական յարաբե-

րութիւն պիտի չունենայ։ Այս միջոցին հաղարարոր օրինակք Սուրբ Գրոց կը ցրուին ժողովրդեան մէջ, և ժողովուրդն առ հասարակ կը սորվի թէ ինչ է տարբերութիւնը Սուրբ Գրոց կրօնքին և կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջտեղ։

ՐՈՒՍԻԱ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՍԻՈՑ ՄԷՋ

Շատերուն ծանօթ է որ, իբր տարի մը առաջ Ռուսական բանակ մը մեծ յաջողութեամբ Խիւայի վրայ քաշելով նուաճեց այն երկիրը, որ վերջապէս Ռուսիոյ տէրութեան մէկ մասն եղաւ։ Պուխարայ ալ, որ ուրիշ խանութիւն է Խիւայի կից, ինչաւ Ռուսիոյ ազդեցութեան տակ, և կառնուի կամ անագան պիտի կցուի Ռուսիոյ։ Այս գաւառներուն արեւելեան կողմն է Խոգանտ կոչուած խանութիւնը, որոյ բնակիչք մօտերս իրենց խանէն ապստամբելով յարձակեցան Ռուսիոյ հողը։ Կեդրոնական թուրքաստանի մէջ Ռուսական զօրաց հրամանատարը, զօրապետ Գաֆման, իսկոյն քաղեց Խոգանտացւոց վրայ, և ըստ Եւրոպացւոց սեպտեմբերի 6ին, Դաշքէնտէն հեռագրով իմացուց թէ Խոգանտացւոց 30,000է բաղկացեալ բանակին հանդիպեցաւ։ Խոգանտի զօրքը պատուարներով ամրացեալտեղ մը բանակած էր, բայց Ռուսերը փոքր զօրութեամբ յարձակելով գրաւեցին այն ամրութիւնը, 39 թիզանօթ առնին, և Խոգանտի զօրքը որ սպառազինութեան և պատերազմական կրթութեան մասին շատ աղար էր՝ վանեցին բանակատեղէն շատ մղմաներ հետու։ Ռուս զօրապետն հիմա կը սպասէ ընդունիլ ռազմամթեր որպէս զի Խոգանտ մայրաքաղաքին վրայ քաշէ։ Տարակոյս չկայ թէ այս խանութիւնն ալ ընդհուպ պիտի կցուի Ռուսիոյ տէրութեան։

Խոգանտի և Չինի մէջտեղ է Գաշկար, որոյ քաջ և գործունեայ իշխանը, Եսգուպ խան, իբր 12 տարի առաջ այս երկիրը նուաճեց Չինաստանէն որուն հետ դեռ պատերազմի մէջ է։ Հաւանական է թէ Եսգուպ խան կրնայ յաջողութեամբ դէմ դնել Չինացւոց, բայց եթէ Ռուսիոյ հետ պատերազմի բռնուի, անտարակոյս չուտով պիտի նուաճի, և անոր երկիրն ալ պիտի կցուի Ռուսիոյ։ Եթէ այս բանն ալ ըլլայ, (որ, Ռուսիոյ զինուորական և առեւտրական շահերուն նայելով, շատ հաւանական է թէ ըլլայ,) Ռուսի կայսրը բոլոր կեդրոնական Ասիոյ տէր պիտի ըլլայ, այսինքն

արեւելեան կողմը մինչեւ Չինու, և հարաւային կողմը մինչեւ Հնդկաստանի, Աֆղանիստանի և Պարսկաստանի սահմանագլուխը։ Տարակոյս չկայ նաեւ թէ Ռուսական իշխանութեան այսպէս ընդարձակուիլը շատ օգտակար պիտի ըլլայ կեդրոնական Ասիոյ թշուառ երկիրներուն։ Ռուսիոյ զօրութեան այսպէս արագ և ընդհանուր մեծնալուն վախով նայողները միայն Անգլիացիք են։ Սակայն, երբ Անգլիացիք Ասիայ մէջ իրենց դրացի ունենան Ռուսերը, անատեն թերեւս պիտի տեսնեն թէ վախնալու ոչ հարկ և ոչ պատճառ կայ։

ՏԵՆԴԻ ԾԱՌ

Այս անունը տրուած է ծառի մը որ հարաւային Ամերիկէ և հարաւային Ամերիկա, հարաւային Եւրոպայի ու հիւսիսային Ամերիկէի մէջ ալ ուրեք ուրեք, կը բուսնի։ Տենդի ծառ կոչուած է, քանզի կ'երևի թէ օգին վնասակար շոգիներէն պատճառուած տենդը հալածելու զօրութիւն ունի, կը ծծէ նաեւ ճախնային տեղերու խոնաւութեան մէկ մեծ մասը։ Այս ծառին տերեւներն ու ճիւղերը կը բուրեն անուշահոտութիւն, բուն տունկէն ալ կը չինուի դեղ մը որ պարբերական տենդերու շատ պատուական դարման է։ Տերեւներէն կրնայ պատրաստուիլ տեսակ մը չայ որ զօրացուցիչ յատկութիւն ունի։ Այս տերեւները վերքի վրայ դրուելով կը փութացնեն անոր բուժումը, և եթէ գլանկի (ջեւր) պէս դալարուելով ծխուին, թոքերու վրայ օգտակար ազդեցութիւն մը կ'ընեն։ Ծառն արագ կ'աճի և շատ մեծ կ'ըլլայ։ Այս ծառերուն մէկը չափուելով տեսնուեցաւ որ բարձր էր քան Եգիպտոսի բուրգերը։ Ուրիշ մէկ հատէն ալ 170 ոտը բարձր պախտակ մը կտրուեցաւ։ Այս տեսակ ծառին փայտն ալ այնպէս կարծր և խիժային է որ ջրոյ կամ հողոյ մէջ չի փտիր։ Եթէ այս ծառը թուրքիոյ մէջ յառաջ բերուի, շատ օգտակար պիտի ըլլայ այս երկրին։ Յիսուս տարի առաջ Ալճէրիի մէջ մատնաւոր ջանքեր եղան ասոր մշակութիւնը յառաջ տանելու, և հիմա հոն ամէն տեղ կը բուսնի և շատ օգտակար եղած է։

ՊԱՏ. ՉԱՄՈՒԲՃԱՆ ՌԻՐ ԿԸ ՓԱԽՁԻ

Աւետարների 57 թուով պտ. Չամուրճեանի Բողոքականաց վրայ նետած, բայց անոնց վրայ չիտակած երկու կտոր ցեխերը յիշած էինք, որոց մին էր յիշեալ ատե-

նախօսին Լուս. Հայոց կիրակեան լսարանին մէջ ըսած այն խօսքը թէ՛ «Բողոքականք Քրիստոսի աստուածութիւնը կ'ունենան» : Մեր յողովածին մէջ անոր հրաւեր կարգացած էինք որ իր այս ըսածը հաստատէ : Իբր պատասխան՝ Հայրենիք լրագրոյ 264 թիւով բոլորովին տարբեր ամբաստանութեան մը կը ցատկէ ըսելով թէ՛ «Աւետարներ լրագրող ինծի համար գանգատներ է որ իր աշխատակցաց (Աւետարանատկանաց) վրայ երկու կտոր ցեխ նետեր եմ : Առաջին ցեխն է այն՝ որ ըսած եմք թէ՛ բողոքականութեան ծայրը անհաւատութիւն է» : Ոչ, ոչ, այդ չէր մեր գանգատը. այդ բոլորովին տարբեր ցեխ մըն է : Մեր գանգատը այն էր թէ՛ պտ. Չամուրճեան ըսած է լսարանին մէջ թէ՛ Բողոքական Քրիստոսի աստուածութիւնը կ'ունենա : Այս խօսքը հաստատուել է : չենք թողնուր որ ուրիշ տեղ փախչի. կամ հաստատուել է եւ կամ չարախօսութիւն ըլլալը խոստովանելու է : Այն նոր ցեխին վրայով ուրիշ ատեն կը խօսինք :

Հիմա գանք երկրորդ ցեխին, որ Սուրբ գրոց սխալ թարգմանութեան նկատմամբ էր : Ասոր համար ալ կ'ըսէ թէ՛ «Ասիկա այսպէս ըլլալը թէպէտ ես աղէկ գիտեմ, եւ ապացոյցներն ալ պակաս չեն, բայց լսարանին մէջ այդ խօսողը ես չէի», ետքն ալ այն խօսողին անունը կը յիշէ, բայց այն անձին խօսքը ընաւ արժէք չունի մեզի համար : Սակայն մեր լսածը այս է. երբ իզմիրեան Մատթէոս վարդապետն յորդորէր է ժողովուրդը Ս. գիրք կարդալու, անմիջապէս Չամուրճեան ելելով ըսեր է թէ՛ «Բայց ո՞ր Ս. գիրքը. եթէ աշխարհաբարը սխալ կարգան սխալ թարգմանուած է, եւ եթէ գրաբարը՝ ան ալ չեն կրնար հասկընալ» : Այսպէս պտ. Չամուրճեան, որ պապականութեան ջերմ ջատագով է ի ներքուստ, չէր կրնար թողնուր որ ժողովուրդը Ս. գիրքը կարդայ. եւ տարակրպէս չկայ թէ իր ունկնդրաց մէջն չատերը զգացին որ ըստ բանի Օրագրոյ, Չամուրճեանին այն խօսքն ալ «կ'ըսելու հոգ չէ» : Արդ՝ որովհետեւ Չամուրճեան Հայրենիք լրագրոյ մէջ կը պնդէ թէ՛ սլաւոններ կան աշխարհաբար թարգմանութեան մէջ, տարբերութիւն չընեն լսարանին մէջ խօսողն ինք չըլլալը, նորէն իր այս ըսածը թող հաստատէ :

Կ. Դ. ԳԱՅՐԻՆԷԼԵԱՆ

Իւսկիւտար, սեպտ. 27, 1875

ՊՐՈԽՈՍՅԵՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Քաղաքիս Աւետարանական դպրոցները երեք տարբեր տեղերու մէջ երեք դաստիարակաց խնամքին յանձնուած են : Փոքր տղայոց համար երկսեռ նախակրթարան մը կայ. վարժուհւոյ մը խնամքին տակ հոս պատրաստուած աղջկունք աւելի բարձր դասերու համար իգական դպրոց մը կը մտնեն, մանչ տղաք ալ արական դպրոց մը : Այս երեքին ալ հարցաքննութիւնը տեղի ունեցաւ սեպտ. 12/24 ին Հաւաքիչ ընկերութեան նորաջն դպրոցին հանդիսարանին մէջ : Քննութեան ներ-

կայ գտնուողներն էին Լուսաւորչական, Պապական եւ Բողոքական Հայք, արք եւ կանայք : Հանդիսականք իբր 300 էին, եւ աշակերտաց թիւը իբր 120 էր : Քննութիւնը սկսաւ առաւօտեան ժամը 9 ըստ եւրոպացւոց : Նախ, քննութեան եկան նախակրթարանի աշակերտք, որոց թիւը իբր 50 էր : Ասոնք սովորած էին հեքել, քիչ մ'ալ ընթերցում, բայց շատ հաճելի եղաւ լսել կրօնական գիտելեաց վերաբերեալ գոցեր եւ երգեր եւ խաղեր :

Յետոյ կարգը մանչ տղայոց եկաւ, որք թուով 45 էին : Ասոնց դասերն էին ընթերցանութիւն, Քրիստոնէական վարդապետութիւն, սրբազան պատմութիւն, գրաբար քերականութիւն, Տաճկերէն, թուաբանութիւն, աշխարհագրութիւն, քիչ մ'ալ Գաղղիարէն եւ գծագրութիւն : Ասոնցմէ ետքը եկան աղջիկ տղայք որք թուով 40 էին : Ասոնց դասերն էին Քրիստոնէական վարդապետութիւն, աշխարհաբար քերականութիւն, թուաբանութիւն, աշխարհագրութիւն, Հայոց պատմութիւն, դաշնակ, եւ քիչ մ'ալ Անգլիարէն : Կէս օրէն ետքը կրկին նոյնչափ բազմութիւն ժողովուեցաւ, բայց ժամանակը քիչ էր բոլոր դասերը ըստ արժանւոյն քննութեան տուելոյ : սակայն աշակերտաց համարձակ եւ զուարթերես պատասխանները հանդիսականաց գոհութիւն պատճառեցին : Ժամանակի կորուստ չըլլալու համար ամէն մէկ դասերու միջոցը մէկ, երբեմն երկու աղջիկ միատեղ դաշնակ կը զարնէին, կամ բերնուց սորվուած բան մը կ'արտասանուէր, կամ երես մը բան կը կարդացուէր : Ուրիշ պատեհութիւններով ալ աշակերտաց միաձայն երգերը, համառօտ ասացուածք եւ աղօթք ըստ կարգի տեղի ունեցան :

Այս առթիւ ուրիշ տեղեկութիւն մը կցել կ'ուզեմ : Աշակերտք եւ աշակերտուհիք Լուսաւորչական, Պապական եւ Բողոքական ընտանեաց զաւակներէն կը բաղկանան, եւ դպրոցաց մէջ սիրով կը վարուին իրարու հետ, բայց Լուսաւորչական ժողովուրդին, կողմէն թշնամական ցոյցեր կը տեսնուին : Բողոքական դպրոցը եւ ժողովարանը քանի մը ամիսէ հետէ շարունակ կը քարկոծուի, կը նախատուի, վարժապետի եւ տնտեսի նախատինք կ'ըլլայ երբեմն փողոցներու մէջ անգամադրոց մէջ : Ասիկա զարմանալի կը թուի, վասն զի Պրոտստի համար այս սովորական բան չէր, այլ այս վերջին երկու ամսուանս միջոցին կ'ըլլայ. եւ այս անկարգութեան առիթ եւ տեղի տուած է հետեւեալ երկու բանը : Նախ, տեղւոյս Լուսաւորչական Հայոց դպրոցը, թէպէտ ընդարձակ եւ գեղեցկապիւր շէնքի մը մէջ է, բաւական ատե-

նէ ի վեր, հոգաբարձութեան եւ դասատուաց մասին, խառնաշփոթ վիճակ մը ունի, եւ վերջին երկու ամիսներուն մէջ յետին խանդարման հասաւ : Չկրցան համաձայնիլ թէ տեղւոյս առաջնորդը քաղաքական կամ ազգային ժողովոց միմիջը հոգայ դպրոցը, թէ մասնաւոր հոգաբարձուաց ժողովի մը կամ ուսումնասիրաց անուն ընկերութեան յանձնուի : Այս անմիաբանութեան հետեւանքը եղաւ որ բոլոր վարժապետք եւ աշակերտք ցրուեցան, եւ թաղերու մէջ եղած դպրոցները չկրցան ամիսիկի, աղքատներն ալ չկրցան ամսական վճարել, ուստի եւ տղայք փողոցները թափփիւնով, եւ արդէն ալ ընտանեկան բարեկրթութիւն մը առած չըլլալով, այս անկարգութիւնները կ'ընեն երկրորդ առիթ տուող բանը սա է որ, այս միջոցիս Պրոտստի առաջնորդ գեր. Բարթոլոմէոս Եպիսկոպոս իրեն քարոզներուն նիւթ ըրած է Բողոքականները, եւ քանի քանի անգամանոց գլխուն կերպ կերպ նախատինք եւ անէծք կը տեղայ, եւ կը պատուիրէ որ Բողոքական դպրոցաց մէջ եղած քանի մը աշակերտներն ալ առնուին (որ փողոցները շրջողներուն խառնուելով անկարգութիւնք շատնան), եւ սպառնալիքներ կ'ընէ անոնց որ Բողոքականաց հետ խնամութիւն եւ առնչութիւն կ'ունենան : Պրոտստի Հայք անոր այսպիսի ընթացքէն չեն աղդուիր, վասն զի գիտեն թէ առաջնորդին բերանը Բողոքականաց վրայով քանի մը փոփոխութիւն կրած է մինչ ցարդ, նաեւ փորձուեւ են թէ քանի քանի խոստումներ կամ սպառնալիք ոչ կատարուած են ոչ ալ կատարուելու արժան. եւ մանաւանդ բաւական տարիներէ ի վեր անոր Պրոտստի առաջնորդ ըլլալու յարմարութեանը նկատմամբ ժողովրդեան անհամաձայնութիւնը վերցած չէ, բայց եւ այնպէս ուսմիկներ ալ պակաս չըլլալով անոր խօսքը բոլորովին անազդեցիկ չիմնար :

Յուսով ենք թէ այս բոլորը կ'անցնի եւ իրարու հետ ալ աւելի սիրով կը վարուինք, եւ կը բաղձամք թէ դպրոցներն ալ կարգի դրուելով Պրոտստի առաւել քան հազար Հայ ընտանեաց հարկւրաւոր տղայք դաստիարակութիւն կ'առնեն : Ատեն եղած է որ հոս լաւ դպրոցներ գտնուած են, եւ Պրոտստի Հայք, եթէ ուզէ, կարող է առաւել բարձր դաստիարակութիւն տալ իր որդւոյն : Մենք ասոնց այժմու վիճակին վրայ ցաւօք սրտի կը խօսինք, եւ կը խոստովանինք թէ Բողոքական դպրոցներն ալ ըստ պահանջման դարուս մեծ պակասութիւններ ունին : Տայ Տէրը որ համայն Հայոցս մէջ ուսմունքը իւր ընդարձակ նշանակութեամբ ծաւալի՝ իրեն սկիզբ ունենալով վերկիւղ Տեառն : Մ. Պ. Վ.

Պրոտստ, սեպ. 15/25, 1875

ԳԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սեպտ. 24 ըստ Յուն., և Հոկտ. 6 ըստ Լատ. 1875

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Նախկին ծովային գործոց պաշտօնեայ Րիզա փաշա սպարապետ, և Նամըզ փաշա Րիզա փաշային տեղ ծովային գործոց պաշտօնեայ անուանեցաւ :

— Վեհ. Սուլթանն այս անգամ յատուկ հրովարտակաւ տառանորդաց վրայ աւելցած քառորդն, ու մինչև 89 թուական (1872) անվճար մնացած տուրքերը շնորհեց : Տառանորդի վարձակալաց, երաշխաւորաց և մեծատանց արքունի դանձուն ունեցած պարտքերն այս շնորհքն դուրս են : Վեհ. Սուլթանը կը հրամայէ նաև որ բոլոր հպատակ աղգերու կողմէն ընտրուած և անոնց վստահութեան արժանացած անձինք կառավարութեան ժողովներու մէջ ընդունուին և անոնց յայտնած կարծիքն ալ յարգուի, և ինչպէս ժամանակաւ կ'ըլլար, գաւառապետներուն տարեկան ընդհանուր ժողովներէն ետքը ամէն աղգի կողմանէ պատուաւոր, պարկեշտ և վստահութեան արժանի անձեր հետք հետէ ի Պոլիս կ'առաւելու իրենց գաւառին համար պէտք եղած խնդիրները մատուցանեն տէրութեան ժողովներուն : Ասոնցմէ և ուրիշ աղբիւրներէ առնուելու տեղեկութեանց համաձայն երկրին բարօրութեան և յառաջողութեան համար պէտք եղած միջոցները տնօրինուին : Եւ որպէս զի տուրքերն ըստ օրինի բաշխուին և հաւաքուին, պէտք եղած ասան յատուկ պաշտօնեաներ և քննիչներ ալ պիտի զրկուին : Այս բարեկարգութիւնները գործադրելու համար գաւառական իշխանութեանց բարձրագոյն հրաման զրկուեցաւ :

— Վեհ. Սուլթանը հրաման ըրած է որ Պոստիոյ և Հէրսէքի մէջ գտնուած բոլոր զօրաց ձմեռուան հանդերձներ և լասթէ կոչուած նիւթէ վերաբերուներ տրուին :

Մինչև ցարդ ընդամէնը 12 փաշա պահեստի զօրք զրկուեցան ի Նիշ, Սերուիոյ սահմանադրոյն վրայ :

Բ. դուռը Սէրվէր փաշայի նոր հրահանգ զրկելով անոր կը հրամայէ որ Եւրոպական տէրութեանց հիւպատոսաց հետ վիճաբանութեան չմտնէ, այլ միայն անոնց դիտողութիւններն ու խորհուրդները լսէ :

— Փէթրոպոլիէն սեպտ. 17/29 թուով առնուած հեռագրալոյ մը նայելով, Փէթրոպոլիի ժուրնալ կ'առնուած կէս պաշտօնական լրագիրը

կը ծանուցանէ, որ Թուրքիա բարեկարգութիւններու կարեւորութիւնը տեսած է և մեծ եպարքոսն ալ դանտը գործադրելու որոշում տուած է : Ուստի պէտք է որ Եւրոպական կառավարութիւններն ամէն տեսակ դեպքանագիտական ճշուած հեռու կենալով, ապստամբութիւնը խաղաղեցնելու ձեռնտու ըլլան, և երկրին պէտքերուն համապատասխանող օրէնքները կատարելագործելու աշխատին : Ասիկա գիտարկն գործ է կատարելու, բայց դեպքանագիտական կարողութենէ վեր չէ : Ներկայ յուզեալ վիճակն, Եւրոպական կառավարութեանց և Թուրքիոյ միաբան գործակցութեամբն, արեւելի մէջ իրական բարեփոխում մը յառաջ պիտի բերէ :

— Կ'ըսուի թէ Բ. դուռն և Աւստրիոյ կառավարութիւնը վերջապէս համաձայնեցան որ Բուլղարի երկաթուղիներն Սերուիոյ սահմանագիծոյն վրայ Ալէքսանդրի մէջ Եւրոպական երկաթուղեաց հետ միանան : Բ. դուռը Սօֆիայի և Նիշի մէջտեղ շինուելու երկաթուղեայ գիծը մինչև ութ ամիս սկսիլ և չորս տարուան մէջ լինցնել կը խոստանայ : Այնպէս կը կարծուի որ Սերուիա Ալէքսանդրէն մինչև Պէլլատ երկաթուղի մը պիտի շինէ, նաև Պոստիայի մէջ Աւստրիոյ երկաթուղեաց հետ միացնելու համար ճիւղ մը պիտի երկնցնէ մինչև հիւսիսային սահմանագիծը :

— Տպագրութեան գրասենեակը կը ծանուցանէ որ Պաղատաի կառավարութեան առնուած տեղեկութեանց նայելով, անցեալ շաբթու լրագրաց մէջ Հրէի մը Պաղատաի մէջ այրուած ըլլալուն նկատմամբ հրատարակուած հեռագրալուրը սխալ է :

— Երեք նշանաւոր Անդղիացի երկրաչափներէ կազմեալ յանձնաժողովն, որ անցեալ յունիս և յուլիս ամսոց մէջ բոլոր Եւրոպական Թուրքիոյ երկաթուղեաց վիճակը քննեց, մօտեւ իր տեղեկագիրը տուաւ Թուրքիոյ կառավարութեան : Ըստ տեղեկագրին Եւրոպական Թուրքիոյ երկաթուղիները պայմանագրութեան համաձայն շինուած են, և անոնց ներկայ վիճակը գոհացուցիչ է : Յանձնաժողովը կը յանձնարարէ 100,000 սիկկայ արժողութեամբ յաւելուածներ ընել, նաև բոլոր փայտեայ կամուրջներուն տեղ քարաշէն կամ երկաթեայ կամուրջներ գնել : Յանձնաժողովն Օսմանեան երկաթուղիներն Աւստրիոյ երկաթուղեաց հետ Նիշի ճամբով

միացնելու աւելի յարմար կը դատէ, և Պոստիոյ մէջ Միթրօվիցայէն ի Պոստիալուգա երկաթուղի շինելու խորհուրդը կը մերժէ, անկէ գոյանալու եկամտան ըլլալու ծախուց ամենեւին չհամապատասխանելուն համար :

— Սիւրիայէն առնուած վերջին հեռագրալուրերէն կը տեղեկանանք որ հնտախար Գամասիոսէն, Պէյրութէն, Տրիպոլիսէն և Սայտայէն վերցած է : Այնթապի մէջ հիւանդութիւնը մեծապէս նուազած է : Պիլէ-ճիկի ու Մարաշի մէջ քանի մը դէպքեր միայն պատահած են : Բերիոյ մէջ սեպտ. 20էն մինչև 26, 26 հոգի բռնուած, և 12 հոգի մեռած է : Եւրասիոյ մէջ օրը 20—25 հոգի կը մեռնի :

Ե Ի Ր Ո Պ Ա

Կալէսի իշխանը հոկտեմբեր 17ին վերնտեղէն պիտի մեկնի Հնդկաստան ուղեւորելու համար, և ճամբան Աթէնք ալ պիտի հանդիպի : Իշխանին արժանաւոր ընդունելութիւն ընելու նպատակաւ պէտք եղած պատրաստութիւնները տեսնելու համար Աթէնքի մէջ յանձնաժողով մը կազմուեցաւ :

— Պապը սեպտ 5/17ին վեց նոր կարդինալ անուանեց. ասոնց հինգն Խաղաղի և մէկը Գաղիացի է : Պապն ամէն տեսակ ջանք կ'ընէ որ իր յաջորդն ալ իրեն պէս անդալեռնական ըլլայ :

— Մատրիտի մէջ դանուած Պապական նուիրակը մօտեւ Սպանիոյ կառավարութեան խնդրագիր մը մատուց, որով կը պահանջէ որ Պապին և Սպանիոյ կառավարութեան մէջ տեղ 1851ին հաստատուած դաշնագրութիւնը գործադրուի, այսինքն Սպանիոյ մէջ բացի Կաթօլիկ կրօնքէն ուրիշ կրօնք չըլլայ, և Սպանիական կղերին անվճար մնացած տուրքերն ամբողջապէս հատուցուին, ևն, ևն : Կառավարութիւնը պատասխանեց որ ներկայ պարագաները չեն ներեր այնպիսի խնդիրներ ընդունիլ :

— Փէթրոպոլի զարնուած հեռագրալուրերը կը ծանուցանեն որ Գաֆման զօրապետն առանց ընդդիմութեան սեպտ. 14/16ին Խոգանտ քաղաքը մտաւ : Խանը զօրապետին պահանջած խաղաղութեան բոլոր պայմանները յանձն առաւ :

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն
Խմբագիր ճ. Բ. Կրին

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

Ձագմագնիւր, Յակոբեան խան, Թիւ. 12.